

Вчитель біології Вікнинської ЗОШ I-III ст.
Катеринопільської районної ради
Черкаської області
ГОНЧАР СВІТЛАНА МИКОЛАЇВНА

Міфи та легенди України про ПТАХІВ

Даний посібник містить матеріал з українського народного етносу (міфи та легенди) про птахів. Цей матеріал можна використовувати вчителями біології у позакласній роботі при підготовці різноманітних виховних заходів за темою «Птахи».

Птахи в міфології багатьох народів є творцями всесвіту. Ніким не народжені, вони вже існували, коли не було ще ні неба, ні землі, а лишень одне "широке море" (яке було завжди).

Птахи символізують повітряну стихію, а повітря, як відомо, легке й може проникати всюди. Птахи сполучають світ земний і небесний (а водоплавні — аж три світи: ще й водну стихію на додачу). Вони володіють таємницями чарівного зілля, живої та мертвої води, знають напрямок грозових і градових хмар. Прилітають на подвір'я, де щойно народилася дитина, й віщують немовляті майбутню долю. Як душі Пращурів, вони знають усе.

ЛЕБІДЬ

Назва цього птаха означає «білий», що відповідає його символіці, як білого денного світла (сонячний птах). У багатьох народів лебідь – Божественний птах, символ богів; цнотливої нагоди та незаплямованої білизни; повноти задоволення бажань; відродження; самотності; смерті; краси, вірного кохання; вродливої дівчини; щасливого дитинства.

Лебідь у давніх русів – символ вірності, любові до рідної землі. Символіка лебеда досить складна. Червоний лебідь у світовій міфології слугував

символом сонця, чорний - злих сил. Проте найпоширенішим є образ білосніжного (білого) лебедя. За міфами, у нього перетворювався Зевс, син Аполлона Кікн (вміщений потім, за міфами, у сізір'я

Лебеда). Сам Аполлон їздив на колісниці, запряженій лебедями. Один із найголовніших божеств

староіндійців Варуна (бог космічних вод, справедливості) також ставав лебедем. Подібні метаморфози характерні для Лха - близнят-богів (ведійська міфологія), Омі – (евенкійська). У євреїв лебідь вважався "нечистим" птахом. Священним птахом-тотемом був він і в бурятів, якутів. Лебеді завжди були в упряжці Купайла. Один із найголовніших язичницьких богів Білобог, за повір'ями, міг перевтілюватися у білого лебедя, тому волхви під страхом смертної кари забороняли полювання на нього. Лебеді завжди були в упряжці Купайла.

Досить часто лебідь виступає символом душі, яка літає по небу в образі цього благородного білого птаха. Відомий вислів «лебедина пісня» означає останній вияв таланту чи героїчний вчинок у кінці

життя. Він ґрунтується на уявленні про те, що лебідь перед смертю злітає високо в небо, ніби лине до сонця, і співає останню пісню, схожу на срібний мелодійний дзвін. Пара лебедів зберігає подружню вірність усе життя. А втративши свою пару, лебідь, проспівавши прощальну пісню, каменем падає на землю, розбиваючись насмерть. «Лебедина вірність» стала зразком любові і відданості закоханих, породила безліч поетичних, музичних та інших мистецьких творів, а сам вислів став крилатим.

Білому лебедю (символу сонячного дня) у казках протиставляється чорний лебідь (символ чорної ночі). Відомий також мотив перетворення білих лебедів на сірих гусей – символ обманутих надій, несправжності, брехні.

Прадавня легенда про сотворення світу Соколом-Родом оповідає:

...І була напочатку Пітьма – вічна й безмежна. Ні Землі, ні Неба, ні Сонця. Тільки – морок. Густа, холодна й безконечна Ніч. А її пронизувало Око.

Звідки летіло воно? І – куди? Нізвідки і в нікуди? І де взялося воно.

Око, пролетівши чорне безмежжя впродовж безконечної кількості часу і не знайшовши краю пітьмі, одного разу спинилося. І пустило Сльозу.

Чисту-пречисту Росинку. З неї вродилося диво:
Першоптах і Першобог – птиця Сокіл. Його золотаве
пір'я осяяло непроникну ніч.

Сокіл розправив крила і закружляв над Оком.

І пустив Сокіл золоту Сльозу-Росинку, що впала на
Око. І вмить розрослося воно у великий острів серед
мороку.

І пустив Сокіл срібну Сльозинку, і впала вона
посередині острова, де утворилося озеро Живої Води.

І пустив Сокіл зелену Сльозу-Росинку, і від неї
проросли дивовижні квіти й густі високі трави на
острові й берегах озера.

Тоді Сокіл зніс золотий жолудь. І сталося диво:
виросло з того жолудя розкішне й могутнє
Першодерево. Дуб-Стародуб.

І наче зорі розцвіли на його крилатому гіллі: то
вродили Молодильні Яблука – плоди невмирущості.
Стало довкола світло й весело.

Тоді злетів Сокіл на вершину Першодерева й сказав:
"Я створив Ирій. Тут моє місце на віки вічні. Звідси я
творитиму Світ".

Зніс Сокіл двоє яєць: біле й чорне. Впали вони в
озеро Живої Води, і вродилися з них Білий Лебідь і

Чорний Лебідь. Попливли вони назустріч один одному і стали люто битися.

Тоді з вершини Дуба-Стародуба сказав їм Сокіл: "Зупиніться!"

І лебеді перестали битися. І сказав Сокіл: "Я даю вам Слово і Розум. Вийдіть з води і станьте обабіч мого Дуба".

Вийшли лебеді з води й одразу перетворилися в людиноподібних велетнів. Тільки в одного шкіра була біла, волосся – русяве, очі – блакитні, а в другого все було чорне – і шкіра, і волосся, і очі.

І сказав Сокіл їм: "Зірвіть з дерева по яблуку і з'їжте їх".

З'їли велетні по молодильному яблуку і відчували в собі силу неймовірну.

І сказав їм Сокіл: "Тепер ви невмирущі Боги".

І вклонилися йому велетні. І сказав Сокіл білошкірому: "Ти є Білобог, Володар Світла й білого Світу та всього, що створиш у ньому".

І сказав Сокіл чорношкірому: "Ти є Чорнобог. Володар ночі і п'ятьми та всього, що створиш у ній".

І сказав він обом: "Ви є Добро і Зло. Краса і Погань. І ви будете вічно. Бо ви є Життя. І ті, що прийдуть, не

зазнають Добра без Зла і Краси – без Погані, тож не знатимуть, що таке життя і навіщо жити в ньому".

Жайворонок.

Розповідають, що, коли Див створив землю, він хотів скликати всіх небесних богів, щоб ті помилувалися на справу його рук. Кликав, кликав їх Див знизу, навіть втомився, а вони все не чують. Тоді підняв він камінчик і кинув його так високо, що докинув до самого неба. І у вишині камінчик раптом претворився на маленьку сіру пташку, яка дзвінко заспівала - і привернула увагу богів. Глянули вони на землю - і захопилися справою рук Дия. Почали так голосно кричати від захоплення, що пташка каменем впала з висоти - якщо б не крильця, розбилася б вщент!

З тих пір жайворонок то парить високо-високо, то різко опускається з пронизливим криком. Але там, у блакитній височині, він співає так солодко, що навіть Боги не можуть залишитися байдужими до цього співу. А про людей і говорити нічого!

За народними повір'ями, на зиму жайворонок перетворюється в мишу, а влітку приймає колишній вигляд.

Зиму він проводить в мишачій нірці, у полі під каменем, під грудкою землі в борозні. У середині зими перевертається на інший бік і спить до весни.

А ще кажуть, ніби він взимку знаходиться високо-високо в небі. Боги тримають його в руках, тішать і пестять, поки не блисне перша блискавка і не розкриються небеса, куди в цей час жайворонкам дозволено буває зазирнути.

Приліт жайворонків знаменує приход весни. В народному календарі є свято, що присвячене птахам – це Сороки (Сорочини) або Жайворонки. Так

називаються і обрядові коржики у вигляді пташок, які печуть в цей день дітям, щоб вони, ходячи вулицями, закликали птахів з вирію. Діти бігали з тим печивом по селу, підкидали вгору, імітуючи пташиний політ, і викрикували весняні заклики до птахів:

Із краю кураю

Пташок викликаю:

– Летіть, жайворонки,

До нашої сторонки,

Спішіть, ластів'ята,
До нашої хати –
Весну зустрічати,
Зиму проваджати!

Діти вірили, що після таких закликів птахи і весна не забаряться. А щоб пернатим друзям не було сутужно, залишали для них крихти своїх коржиків, а іноді і цілих "жайворонків", повісивши їх на гілочки дерев.

Соловейко.

Назва цієї маленької співочої пташки походить, як вважають мовознавці, від давньоруської славій – той, хто співає пісню-славу Богам. Недаремно соловей, як і інші великі птахи, вважається віщим пташкою, про свідчить пісня:

Соловейко маленький,
В тебе голос тоненький,
Скажи, де мій миленький?

Віщий співець Боян у «Слов о полку Ігоревім» названий «соловієм старого часу». Про те, що соловей здавна вважався символом співучості та красномовства, свідчить ім'я новгородського жерця

Богомила, який "сладкоречия ради наречен Соловей» (Іоакимивський літопис).

Соловей – провісник Богині Весни: його спів (давньоруське щекот) завжди сприймається як щасливий Божий знак, а відсутність співу солов'я свідчить про передчуття біди.

Шевченкове «соловейко в темнім гаї сонце зустрічає» має глибинну народно-світоглядну основу, яка пов'язує солов'я з сонячним Божеством. Соловей називається «птицею рахманною» (від рахманів, брахманів), тобто птахом жрецької верстви, «Божою», «святою пташкою». Усі слов'янські народи шанували солов'я, весняними вечорами виходили на вулиці, в садочки, щоб послухати спів цього улюбленця Богинь Лади і Лелі, співця любові і щастя.

В Україні соловейко починає співати на початку травня, коли розцвітають сади. Про це в народі кажуть, що він починає співати, «як нап'ється води з березового листа».

Про походження солов'я знаходимо у П.Куліша таку легенду-казку. Одна дівчина дуже запала в серце вужеві. Та й сама закохалася в нього. Він і повіз її до себе в палац. А в нього палац весь був з кришталю. Стояв він під землею, в якійсь могилі, або що. Ну, звісно, старенька мати попервах побивалася за донькою. Та й як, насправді, не побиватися ?.. А донька — спізналася вона там з вужем, чи не спізналася, але, як би там не було, завагітніла і, коли настав час, розродилася близнятами — хлопчиком і дівчинкою. Обоє як з воску вилились у матір. А вона з себе була така гарна, мов квітка. Ось, коли Бог дав діток, вона й каже: «Як вже наші діти людьми народилися, то ми їх у людей і перехрестимо». Сіла в золоту карету, поклала діток собі на коліна й поїхала в село до священика. Іще карета не докотилася до царини, а матері вже хтось доніс про це. Стара зчинила галас на все село, схопила косу та й до царини. Бачить дочка неминучу смерть, та як заголосить до діток, а тоді й каже: «Літайте ж ви, мої дітки, пташками по світу: ти сину, соловейком, а ти, донечко, зозулею». Випурхнули — соловейко у праве, а зозуля в ліве віконце карети.

Карета, коні та інше все не знати, де й поділися. Не стало й доньки, тільки понад шляхом на тому місці виросла глуха кропива.

Лелека

Лелека – священний птах, покровитель сім'ї і рідного дому. Він приносить з Вирію дітей. Жінки, побачивши вперше навесні лелеку, кидають йому вслід хліб або траву, задобрюючи його. Ще з доби Трипілля існує староукраїнське повір'я про священність лелеки. Вірогідно, що лелека був тотемом племен, які населяли Подніпров'я ще в IV-II тисячолітті до н.ч..

Лелека був тотемом трипільських племен пеласгів, які називали себе лелегами (лелеками). Його зображення вони залишили на Балканах, на островах Егейського моря, в Малій Азії – всюди, куди переселялись. Від їхньої самоназви, очевидно, і походить назва цього птаха. Інша його назва гайстер, що давньогрецькою означає "зоря". Гайстер є символом давньої богині Вечірньої і Вранішньої Зорі, яка освятила птаха назвою зірки.

Лелека (бусол, бузько, черногуз, гайстер) - символ богині Зорі; символ поваги до батьків; символ мандрівників; сімейного благополуччя, щастя; батьківщини.

Вбивство лелеки прирівнювалося до вбивства людини. Цей птах за повір'ям, має риси і звички, що притаманні людям. В народному уявленні він є

символом праці і відданості. Де він покладе своє кубло, тій хаті буде щастити, а якщо його образити, він і хату може спалити. В Україні птахів і звірів не називали людськими іменами. Однак, для лелек робили виняток. З ними розмовляли, „радилися” як з членами сім’ї.

Лелеки розуміють людську мову (адже колись говорили), як і люди, шукають собі пару, турбуються про дітей і через ревності можуть покінчити життя

самогубством. Якось люди недобре пожартували і підмінили яйце лелеки качиним. Лелека-мати вигривала яйця, а батько носив їжу. Коли на світ з’явилися пташенята, разом з малим лелекою в гнізді вилупилось і каченя. Побачивши його, лелека високо злетів у небо і каменем упав на гніздо. Мертвими на землю впали пташенята і лелека-мати. А садиба того господаря незабаром пішла з димом.

Як і людина, лелека може плакати: "Бузьок може нудитися за хижею, в якій жив, ще як був чоловіком, - розповідається в одній легенді. – То він гніздо і в’є на дахах і живе коло людей. Ми часто можемо бачити, як він журиться. Стоїть годинами на одному місці з

опущеним дзьобом – плаче й думає про своє людське життя”. Лелека сумує, коли бачить свару між людьми: "стане нерухомо на одній нозі і плаче гірко... А як бачить добро між людьми, то калатає своїм дзьобом. То він так радіє”.

Дуже багато пісень, казок і повір'їв в Україні пов'язано з цим білим птахом з чорною позначкою і скільки він має назв – бусол, боціон, бузько, гайстер, чорногуз, лелека. У фольклорі і літературі лелека символізує любов до рідної землі, тугу за батьківщиною. Невипадково ліричний герой однієї з пісень просить: "Візьміть мене, лелеченьки, на свої крилята”.

За легендами, лелека походить від людини, яка згрішила колись проти Бога і тепер, у пташиній подобі, старанно спокутує свою провину. Найпоширенішою версією перетворення людини на лелеку є історія гадючого мішка: "Кажуть, бусол — з чоловіка. Бог усіх гадів у мішок зібрав і дає чоловікові: "На цей мішок, однеси до моря і вкинь у воду. Як нестимеш, не розв'язуй і не заглядай у мішок, що там є". Йде той чоловік з міхом до моря - кортить подивитися. Розпустив того мішка, гад так і поліз, так і поліз із нього! А Бог і каже: "Не хотів мене слухати, пустив гадюччя по всіх усядах, іди ж та збирай...". От тоді й став той чоловік буслом”.

На зиму лелеки відлітають до далекої країни за морем. Там вони нібито плюскаються в озері й перетворюються на людей. Навесні вони купаються в іншому озері й повертаються додому птахами.

Інколи у Вирію лелеки змушені битися з орлами, коли ті на них нападають, і перемагають хижаків, хоча багато їх гине.

Перед вирієм лелеки вчиняють суд і закльовують до смерті птаху, яка зрадила своєму подружжю: "Один самотній бусол полюбив чужу буслиху. І відбив таки її, забрав з чужого гнізда, і полетіли вони на нове місце до лісу. А через якийсь день, коли бусол прилетів на луг, його великим колом оточило пташине товариство й щось почало вичитувати своїм клетком. Стоїть посередині самотній бусол. Ось він підняв опущену голову, важко підняв крила, тріпнув ними і піднявся угору. Там він раптом здригнувся всім тілом і, згорнувши крила, каменем полетів донизу. Так і закінчилася буслина любов".

Лелеки з давніх часів перебувають під охороною українців, ще з часів тотемізму. Їх вважали провісниками весни, птахами Сонця.

Ластівка.

Символізує щасливе родинне життя, ласку, любов і ніжність. Там, де звила гніздо ластівка, живуть добрі

господарі. Вона також оберігає житло від грому, блискавки, пожежі. Ластівка пов'язана з Новоліттям, недаремно згадується у щедрівках, які первісно виконували навесні: „Щедрик, щедрик, щедрівочка, прилетіла ластівочка”. Вважають, що ластівка – улюблена Богом пташка, своїм щебетанням вона прославляє його, наче молитвою. Тому вважається великим гріхом розорити її гніздо, тим більше не сміли вбивати, бо могли накликати біду на свій дім. У поляків, чехів і словаків ластівка – пташка, яка сприяє закоханим, переносючи їм вісточки.

Загалом у слов'ян ластівка символізує жіноче начало, особливо дівчину. Так, у фольклорі часто дівоча краса порівнюється з ластівкою: „Ой у нашій стороні красні дівки, як ластівки. А тут – як ворони”. Ластівки, за повір'ями, можуть магічно впливати на красу. Тому, коли дівчина навесні вперше побачить ластівку, віддає їй „веснянки” і просить у ластівки „білянки” (щоб було біле лице). Недаремно темні плями на обличчі мають назву „ластовиння”.

Є така легенда про ластівок:

Жили на Росі, в самісінькому гирлі її двоє молодят - Мил і Лепа. Гарні були такі, що на їхнє весілля всі Боги злетілися з Вирію.

Нерозлийводою їх називали, бо скрізь вони ходили разом, Мил і Лепа. Навіть на полювання. Меткі в стрільбі з лука обоє. Прудконогі - лише Стрибог міг їх наздогнати під час бігу.

Зневагою палали їхні очі. І невимовно палкою любов'ю одне одного. Серця мали добрі і ласкаві: свою здобич вони віддавали найперше старим і немічним людям. Їх любили небо і земля, води й ліси, люди й Боги. Сам Троян, Бог-місяць, Бог-тесля, збудував їм оселю там, де нині Хрещатик біліє біля гирла Росі. Сам громовержець просив Мила полювати в Перуновій пущі лютих вепрів, яких розвелось багато і які підривали коріння дубів. І Мил ходив до Перунів. Сам. Без чарівної Лепи, бо в Перунову пущу жінкам ходу не було - громовержець уникав жіночої статі. Тож збирається Мил на полювання в Перуни, а Лепа місця не знаходить. Гайне хоч назирці за своїм коханим. Тоді він побачить, заверне її: не можна гнівити Перуна! Та одного разу невгамовна Лепа таки непомітно прийшла назирці. Та й залякла за кущем папороті. Бачить, аж страшнющий вепр - як гора! - рохкає і риє замлю, коріння дуба вивертаючи.

Кинув у нього дротик Мил і завмер з мечем під дубом.

Заревів поранений сікач, аж листя посипалося з дерев. Помчав на Мила, наставивши ікла.

Завмерла Лепа. І коли кабан ось-ось мав уже прохромити коханого, вона скрикнула. Мил вчасно відскочив, і сікач загородив свої гострі ікла в дуба. Мил блискавичним і могутнім ударом гострого меча відтяв звірові голову.

Бризнула кров на груди мисливцеві.

"Коханий мій, ти живий!" - підбігла Лепа й припала до закривавлених грудей Мила.

"Пташечко ти моя!" - скрикнув схвильований Мил.

Поцілувалися молодята і... пташками стали. Бо уздрів їх Перун і розгнівався, що жінка ступила в його пущу.

Полетіли Мил і Лепа у світ гострокрилими красивими пташками, що їх роси ластівками нарекли.

Понесли тії пташки червоні мітки на грудях від крові мила і Лепи.

Гнізда в'ють ластівки на людських оселях, бо люди ж - їхні родичі.

І зустрічають росів з далеких походів щебетом. Так само супроводжують душі померлих у Вирій.

Зозуля

Зозуля - віща птиця, присвячена Богині Весни Живі, символ людської долі. Свято богині Живи відмічали під час воскресіння природи. Їй приносили пожертви ті, хто навесні вперше почув голос зозулі. Вважалося, що сам Бог чи Богиня в образі зозулі літає лісами і віщує роки. Зозулю запитували скільки літ житиме та чи інша людина, скільки матиме дітей тощо. А після того, скільки разів вона «накує», робили висновки про тривалість того, про що запитували. Тому зозуля пов'язана з Богинею Долі. Про це говорить українська приказка: "Зозулечка кувала, літечка казала".

За повір'ями зозуля вважається посередницею між світами Нави, Яви та Прави. Вона прилітає останньою і відлітає до Вирію першою тому, що вона відчиняє зачиняє небесну браму як «ключниця» Вирію.

Побутують такі прикмети: якщо зозуля вперше закує на сході сонця і при зеленому дереві – на врожай, якщо увечері і на «голе дерево» - до неврожаю, голоду та епідемій. Якщо закує після співу солов'я, то буде гарне літо, коли ж почути зозулю раніше солов'я – переслідуватимуть невдачі. Хто зачує зозулю на голодний шлунок, тому буде невдача. Якщо ж зозуля

не закує аж до Купайла, буже неврожай, голод, мор. Почувши вперше зозулю, слід побряжчати монетами, «щоб водились гроші». Про це й приказка: «Сховай грошульку на зозульку», бо якщо в цей час грошей не виявиться, не буде їх протягом року.

Зозуля перестає кувати після Перунових свят (у християнстві після Петрівки). Якщо ж почути її після цього часу – на біду. Щоб запобігти негативній магії (не дати їй кувати після вказаного часу), з пшеничного борошна, яєць та сиру випікали спеціальні пампушки – «мандрики». В такому випадку кажуть, що «зозуля мандрикою подавилась».

В Україні господині також варили вареники з сиром і казали: «Будемо давити зозулю вареником». Крім того, вважалося, що це хліб, який зозуля бере із собою на дорогу («у мандри») до Вирію.

Кування зозулі поблизу хати віщувало весілля, особливо, якщо вона сяде на калину. Магічною силою наділялося пир'я зозулі або сучки з того дерева, на якому вона кувала.

Цікава легенда про те, що "зозуля - то вдовиця, тому вона гніза не в'є":

...Зайшли дівчата подалі від людського ока та й скупалися в Росі. Стали вдягатися. А одна все хлюпочеться та й хлюпочеться. «Гей, Милашо, ану вилазь, бо Водяник схопить!» - гукають подруги. А вона показує пучечок кропиви – обереги, що її взяла з собою у воду, та й далі хлюпочеться. Пішли дівчата. Милаша вийшла з води, кинулась до одежі, а на ній лежить величезний вужака. Злякано відсахнулась дівчина. А вуж раптом озивається до неї людським голосом: «Якщо візьмеш злюб зі мною, то віддам одежу». Страшно стало дівчині: як же за таку потвору віддаватися? А він своєї: «Ти не дивись, що я повзучий. Ось тільки поклянись іменем Богині своєї, що візьмеш злюб зі мною, то й побачиш, який я насправді, ще й полюбиш мене». Стоїть, тримтить Милаша од холоду й страху.

Вже й череда йде з пасовиська. Треба й Милаші повертатися додому корів доїть та порати. А вуж лежить на її білій сорочці. Тоді вона зітхнула й каже: «Клянуся Мокошею, що візьму злюб з тобою, вуже». І вмить сяйво спалахнуло над її одежею. Милаша од жаху заплющила очі. А коли розплющила, побачила красеня юнака, що промовляв, сором'язливо відводячи погляд від її голого тіла: «Одягайся,

Милашо, та кажи, коли присилати старостів до тебе...»

Гарно зажили Милаша й Уж. Вона й справді полюбила свого судженого: і вродливий він, і добрий, і мисливець з нього вдатний, і ратай беручкий.

Та одного разу засумував він. Каже: «Піду я, Милашо, до свого роду. Погостюю трохи. А коли забарюся, ти, жоно, прийди до того місця, де ми вперше зустрілися, та й гукни: ку-ку! Я й повернуся».

Тілечки два дні витримала без коханого чоловіка Милаша. Побігла на знайоме місце, гукнула щодуху «ку-ку», аж він і виринув з води вужем, а за кущами перетворився в чоловіка. Питає вона: «Чого забарився?» А він: «Рід мій не пускав мене до тебе».

Знову зажили гарно і щасливо. Аж ось удруге засумував чоловік, потягло до свого роду. Довго тоді кувала Милаша понад берегом, доки повернула чоловіка.

З часом і втретє зібрався Вуж до своїх родичів. Іде і каже Милаші: «Якщо мене зовсім не відпусткатимуть, то я пришлю свого побратима. Він тебе й одвезе до мого роду. Ти тільки не бійся і не відмовляйся, бо погано буде тобі».

Довго не було чоловіка. Довго ходила Милаша понад берегом й гукала «ку-ку». Нарешті вплив

страшнючий вусатий вуж, схожий на змія, і сказав: «Просить тебе чоловік твій і весь рід наш перейти жити до нас. Станеш ти царицею підводною».

Злякалася Милаша, кинулася тікати. Одбігла трохи од Росі та й... у небо злетіла – птахою стала. Літає відтоді та всегукає «ку-ку». Шукає щастя своє. Та не знайти його ніколи.

Півень

Півень (стародавнє Кур) – віщий птах, провісник Зорі і Сонця, дуже шанований усіма слов'янськими народами. Своїм голосним співом, він нібито пробуджує з нічного сну небесне світило, повертаючи на Землю світло дня. Через це в Україні його називають Будимиром.

Українська загадка порівнює Сонце і його промені з півнем "Сидить півень на вербі, спустив коси до землі".

Півень, як і всі інші птахи, вважається «двічі народженим» - спочатку яйце, а потім саме пташеня. Тому пташине (найчастіше куряче) яйце є божественним символом відродження природи і використовується з магичною метою в обрядах, починаючи від Стрітіння до Купайла.

Уявлення про Сонце як золоте яйце знайшло своє відображення в численних казках різних народів. Це яйце, занесене в темну хату, освітлює все навкруги, як сонце. Відомі казки про Курочку Рябу, Качечку з золотим яйцем.

Цікава казка про Півня (Кочета), який зніс чарівне яйце. Із цього яйця потекло сім річок, що наповнили землю зеленню і всякими плодами, перетворивши її в Рай. Безтурботно і щасливо жили в цьому Раю люди. А високо в небі сидів божий Кочет і щодня сповіщав людям, коли що треба робити: коли вставати, коли працювати, коли обідати. Надокучило це людям і почали просити Богів, щоб звільнили їх від набридливого птаха, мовляв, «ми самі знаємо, коли і що нам робити». Боги послухали і виконали прохання – божественний півень зник з Неба і почалося безладдя, голод і хвороби. Тому навесні люди й пишуть писанки, аби на Великдень відродився небесний півень (Сонце) і навів лад на Землі.

Півень присвячувався Сварогу, Світовиду, Перуну – Богам Великого Триглава.

Півня приносили в жертву при будівлі хати та господарських споруд, особливо овина, бо він здавна був пов'язаний з культом Вогню-Сварожича. Саме через свій зв'язок із небесним вогнем півень став символом вогню земного, він вважається як

охоронцем дому від пожежі, так і винуватцем пожежі (особливо червоний півень).

У багатьох європейських народів півень також вважається символом хлібного духу, духу врожаю. «Сидить півень на копі, дивується бороді...» - співається в українській жнивварській пісні під час обряду завивання «Велесової бороди».

Півень також наділявся різними якостями залежно від кольору: білий – півень Світовида, приносить щастя; чорний – символ грозових хмар, приносить сварки; червоний – символ вогню, може передбачати пожежу (якщо кричить і б'ється у вікно).

Символом небесного світу був білий півень, а підземного темного царства – чорний.

Півень широко використовувався у слов'янських звичаях, пов'язаних із магією родючості полів, у жнивварських, весільних обрядах, а також у дівочих ворожіннях про заміжжя. Крик півня, за народними віруваннями, відганяє різного роду злих духів, «нечисту силу», оберігає від епідемій.

Півень має таку природу, що тісно поєднується зі станом космосу: він співає у певний час дня і ночі, починаючи з опівночі, - «перші півні», «другі півні», і, нарешті, вранці – «треті півні»).

У зв'язку з цим, своєчасний спів півня сприймається як символ порядку, ладу. Існували також деякі прикмети, пов'язані з півнем: якщо він прокричить на порозі – чекай гостей; несвоєчасний крик півня віщує отримання новин (листів). Якщо ж курка закукурікає – то недобрий знак. Якщо кури «купаються» в пилюці – буде дощ. У греків і римлян були кури, що використовувалися спеціально для ворожінь: їм посипали певне зерно і за тим, як вони клювали, могли передбачати наслідки війни. Таких птахів доглядали спеціальні служителі, бо кожен легіон мав своїх «віщих курей».

Ворон (Крук).

У слов'янських міфах ворон називається "птицею віщою", яка вміє говорити людською мовою. У казках ворон виступає власником золота, срібла і самоцвітів, які зберігаються в його гнізді, він приносить «живу» і «мертву» воду, дістає молодильні яблука.

Як свідчить давньоскандинавський епос, ворони Гугін і Мунін були посланниками Одіна, якому щодня

приносили звістку про всі події, які відбувалися в світі.

Оскільки птахи літають у просторі, вважалося, що вони більше чують і бачать, тому й знають краще від людей, про те, що відбувається в світі.

Якщо зграї ворон супроводжували військо, то вважали, що вони віщують поразку і загибель багатьох воїнів. Траплялося, що орли й ворони летіли

разом. Це знак, де буде запекла битва: хтось одержить перемогу, а хтось – поразку (Іпатієвський літопис 1249р.,

опис битви Ростислава з Данилом Галицьким). В українських народних думах ворон, який «кряче», віщує смерть козака. У германців, навпаки, оскільки ворон – помічник Одіна, вірили, що він – вісник перемоги.

Слов'яни переконані, що в Чистий четвер ворон перший купає своїх дітей у цілющій воді, наділеній чарівними властивостями. Вважалося, що цей обряд, виконаний людиною «до ворона», приносить надзвичайну силу.

Ворон також віщує непогоду: якщо каркає – до вітру, бурі, заметілі (залежно від пори року). Вороняче каркання вважають поганою прикметою. Щоб захиститися від негативної прикмети, слід відповісти вороні: «Кар – на твою голову!»

Горобці

Горобці виникли з чортів, і взагалі — горобці проклята Господом пташка (Ушицький та інші повіти). Про походження їхнє є в Літинському повіті така оригінальна легенда. «На Семена» (1 вересня за старим стилем) горобці збираються в очерет, і чорт їх міряє тут на мірки-четверики. Насипле мірку з верхом, і тоді «зчерпне»: скільки горобців опиниться понад міркою, тих чорт випускає на волю, а які залишаються в мірці, тих він забирає собі (Київська губернія і Літинський повіт). Саме зібрання горобців «на Семена» (приблизно в цей час горобці збираються у доволі великі зграї) зветься гороб'ячою радою.

Прокляття Богом горобців тісно пов'язується з розп'яттям Господа на Хресті. Про це є декілька доволі близьких, зрештою за основним своїм мотивом, легенд. У Маріупольському повіті кажуть, що коли розпинали Христа, то горобці гукали: «Жив!»

Жив! Жив!», тоді Христа почали мучити ще з більшою жорстокістю. За це Господь прокляв їх і не дозволив їм відлітати в теплі краї.

Восени, коли бувають «кучки», тоді й горобці

Вбачаючи в горобцях породження чорта, вважаючи їх фізичними, так би мовити, винуватцями хресних страждань і навіть смерті Спасителя, народ ставиться до горобців вельми вороже. Діти нещадно розоряють їхні гнізда, всіляко знущаються з горобців, і ніхто не зупиняє їх у цьому.

Сова, сич, пугач

Сова, сич, пугач є в українській народній поезії найзловіснішими птахами. Такої репутації ці птахи зажили не лише в Україні, а й в усіх майже народів давнього й нового світу, як птахи нічні, хижі, що вирізняються до того ж відворотливою зовнішністю.

Особливо це стосується сови, яка стала символом усього темного, похмурого, як у фізичному, так і у моральному сенсах.

За українськими народними віруваннями, сови й пугачі пішли з кішок, тому в них

котячі голови, і крик їхній нагадує крик кішки. Поява сови і пугача поблизу села наводить нудьгу й смуток на всіх пожилеців його. Крик сови й пугача на хаті взагалі віщує пожежу або смерть когось із членів родини. Та в Проскурівському повіті розрізняють: якщо пугач гукає «вповів! вповів!», то в тій хаті народиться дитина; а якщо «поховав! поховав!» — то хтось помре.

Зміст

Лебідь	3
Жайворонок	8
Соловейко	10
Лелека	13
Ластівка	16
Зозуля	20
Півень	24
Ворон (Крук)	27
Горобці	29
Сова, сич, пугач	30

Бібліографія

1. <http://barvinok.ucoz.net/>
2. www.br.com.ua/
3. Шаламов Р.В. Тваринний світ України. – Х.: ВД «ШКОЛА», 2006
4. Бібліотека журналу «Біологія» . Тиждень біології.- Х.: ВГ «Основа», 2006
5. Бібліотека журналу «Біологія» . Тиждень біології.- Х.: ВГ «Основа», 2007
6. Олесь Ільченко. Наші птахи. – К.:Граніт–Т, 2008